

HET BOSDOORNTJE *TETRIX BIPUNCTATA* NA 36 JAAR WEER IN NEDERLAND

AANGETROFFEN (ORTHOPTERA)

Bram Omon & Kees van Bochove

Sprinkhanen zijn goed bestudeerd in Nederland. Het was daarom een grote verrassing toen in het voorjaar van 2011 het bosdoortje werd aangetroffen in park de Hoge Veluwe. Het is een zeldzame soort in Noordwest-Europa en ze was al sinds 1975 niet meer in Nederland gevonden. Door de nieuwe vondst zal het bosdoortje niet meer als Verdwenen op de nieuwe rode lijst prijken.

INLEIDING

Op 5 mei 2011 kwam de eerste auteur een doornsprinkhaan tegen in Nationaal Park de Hoge Veluwe, die veel leek op het bosdoortje *Tetrix bipunctata* (Linnaeus, 1758) (fig. 1-2). Op 13 mei kon de determinatie bevestigd worden. Dit betreft de eerste waarneming in ons land sinds 1975.

Het bosdoortje werd gevonden in Eikehoutbergen, een deel van het Nationaal Park met een zeer gevarieerde vegetatie, voornamelijk bestaand uit een mozaïek van verschillende bostypen en heideterreinen. De vindplaats zelf wordt aan de zuidoostzijde begrensd door een gesloten dennenbos. Aan de noordoost- en noordwestzijde groeien ook berken en dennen, maar hier is geen gesloten bos aanwezig. De bomen zorgen ervoor dat de vindplaats grotendeels beschermt ligt, zodat er een

warm microklimaat heerst. Het bosdoortje werd gevonden op en in de omgeving van een kleine brandplek (fig. 3). Om de brandplek heen is een lage graslandvegetatie aanwezig van de associatie *Galio hercynici-Festucetum ovinae*, met soorten als bochtige smele *Deschampsia flexuosa*, liggend walstro *Galium saxatile* en hondsviooltje *Viola canina* (Weeda et al. 2002). De graslandvegetatie is niet gesloten, omdat de grond op meerdere plaatsen is omgewoeld door wilde zwijnen. De brandplek die het centrum van de vindplaats vormt, is iets lager gelegen dan de omringende vegetatie, waardoor het warme microklimaat op die plaats nog versterkt wordt. De vegetatie is over het algemeen lager dan 10 centimeter. Aan de randen van de vindplaats gaat de vegetatie deels over in een kleine kapvlakte met naaldhoutstrooisel en deels in een hogere, gesloten graslandvegetatie. Opvallend is dat het bosdoortje alleen

Figuur 1. Bosdoortje *Tetrix bipunctata*. Foto Bram Omon.
Figure 1. *Tetrix bipunctata*.
Photo Bram Omon.

Figuur 2. Bosdoortje
Tetrix bipunctata.
Foto Kees van Bochove.
Figure 2. *Tetrix bipunctata*.
Photo Kees van Bochove.

Figuur 3. Vindplaats van *Tetrix bipunctata* op de Hoge Veluwe.
Foto Kees van Bochove.
Figure 3. Locality where *Tetrix bipunctata* was found on the Hoge Veluwe. Photo Kees van Bochove.

gevonden wordt op of in de nabijheid van de brandplek in de lage vegetatie. Op andere plekken in de omgeving werd de soort wel gezocht maar niet aangetroffen.

TAXONOMIE EN VERSPREIDING

In Europa komen acht soorten voor uit het genus *Tetrix* Latreille, 1802 (Heller 2012) waarvan er vijf ook in Nederland waargenomen zijn (Kleukers et al. 1997). Het bosdoortje is bekend uit grote delen van Europa. Er worden twee ondersoorten onderscheiden: *T. bipunctata bipunctata* en *T. bipunctata kraussi*. Er is overigens nog discussie over de status van deze taxa. Sommige auteurs beschouwen het als volwaardige soorten, anderen slechts vleugelvormen. Onderzoek hiernaar is nog niet afgerond.

Het areaal van *T. b. bipunctata* strekt zich uit van Scandinavië tot de poolcirkel, Siberië, Mongolië, China en de gebergten van Centraal- en Zuidoost-Europa tot de boomgrens, *T. b. kraussi* is beperkt tot Centraal-Europa ten noorden van de Alpen en Zuidoost-Europa (Detzel 1998). In Nederland is alleen *T. b. bipunctata* waargenomen. De soort is van oudsher alleen bekend van de Veluwe (Kleukers et al. 1997). De laatste waarneming werd gedaan in 1975, nabij Assel. In figuur 4 staan alle Nederlandse vondsten weergegeven.

FENOLOGIE

In Noordwest- en Midden-Europa zijn volwassen dieren van april tot november gevonden, nimfen van 29 mei tot 11 oktober (Detzel 1998). Uit Nederland waren slechts weinig fenologische

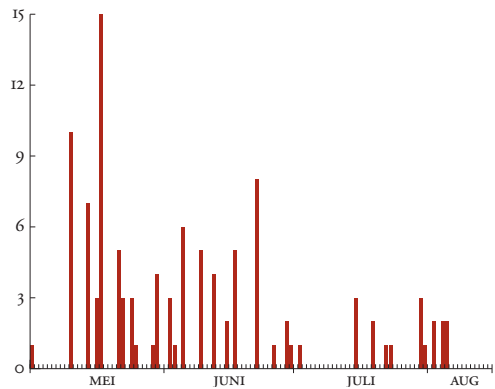

Figure 4. Dutch records of *Tetrix bipunctata*.
Source: Dutch Orthoptera database EIS-Nederland.
Figuur 4. Nederlandse vondsten van *Tetrix bipunctata*.
Bron: landelijk sprinkhanenbestand EIS-Nederland.

gegevens bekend (Kleukers et al. 1997). In 2011 is de vindplaats door veel mensen bezocht en dit geeft een gedetailleerder beeld van de fenologie in ons land. Uit figuur 5 blijkt dat het bosdoortje in 2011 vanaf 5 mei tot 5 augustus vrijwel doorlopend gevonden wordt. In het voorjaar liggen de aantallen duidelijker hoger. Dit zal naar verwachting reëel zijn en niet helemaal verklaard kunnen worden door de grotere inventarisatie-inspanning in het voorjaar. Vroeger werd het bosdoortje ook in april en september gevonden (Kleukers et al. 1997), zodat duidelijk is dat de soort gedurende het gehele seizoen actief is.

BIOTOOP IN NOORDWEST-EUROPA

Het bosdoortje is in Europa beperkt tot warme locaties, vaak aan de rand van bossen of in bossen waar veel zonlicht op de bodem valt. De locaties zijn meestal beschermd en hebben een

Figuur 5. Vondsten van *Tetrix bipunctata* gedurende 2011. In de grafiek zijn de hoogste aantallen weergegeven die per dag gezien zijn. Bron: Sprinkhanenatlas van Nederland 2011-2012 (EIS-Nederland en Waarneming.nl).

Figure 5. Records of *Tetrix bipunctata* during 2011. The graph shows the highest number of specimens which were seen during the day. Source: Distribution Atlas Dutch Orthoptera 2011-2012 (EIS-Nederland and Waarneming.nl).

open tot matig dichte, maar altijd lage vegetatie. De soort komt het meest voor in schrale graslanden en pioniervegetaties. Op de locaties komen altijd mossen en korstmossen voor, het voedsel van het bosdoortje. Voorbeelden van vindplaatsen zijn: droge bosranden met plekken zonder vegetatie, kalkgraslanden, steengroeves, bremheiden, gedegenerende hoogvenen met struikheide *Calluna vulgaris* en voedselarme begraasde graslanden (Detzel 1998). In België komt het bosdoortje voor in kalkgraslanden en in steen- en zandgroeven, op zeer droge warme plaatsen met schaarse vegetatie. Meestal is er in de onmiddellijke omgeving van deze vindplaatsen bos of struikgewas aanwezig (Decler et al. 2000).

DISCUSSIE

Ondanks vele zoektochten is het bosdoortje lang onopgemerkt gebleven, waarschijnlijk vanwege

het feit dat het een zeer kleine populatie betreft. Het is mogelijk dat er nog enkele andere populaties op de Veluwe te ontdekken zijn. In de directe omgeving van de vindplaats is meer geschikt habitat aanwezig. Toch werd het bosdoortje niet aangetroffen in de omgeving. Het is daarom erg belangrijk dat de enige vindplaats beschermd wordt. Locaties met geschikt microklimaat zijn met name te vinden op militaire oefenterreinen en andere warme droge heidegebieden. De zoektocht naar nieuwe populaties hoeft zich niet uitsluitend te beperken tot de Zuid-Veluwe omdat historische waarnemingen van de soort verspreid over de Veluwe gedaan zijn (Kleukers et al. 1997). Een interessante vraag is waarom het bosdoortje in Nederland beperkt is tot de Veluwe, en niet is waargenomen in soortgelijke gebieden elders op de Pleistocene zandgronden.

De populatie van het bosdoortje concentreerde zich rond een brandplek die in een kom in het landschap lag. Het is onduidelijk wat het belang is van deze brandplek. De brandplek is een half jaar na de ontdekking al voor een deel dichtgegroeid. Het verdient aanbeveling om de soort

te blijven monitoren, om zo de ontwikkeling van de populatie in de tijd te kunnen volgen.

LITERATUUR

- Decler, K., H. Devriese, K. Hofmans, L. Lock, B. Barenbrug & D. Maes 2000. Voorlopige atlas en 'rode lijst' van de sprinkhanen en krekels van België (Insecta, Orthoptera). – Rapport Instituut voor Natuurbehoud 2000/10, Brussel.
- Detzel, P. 1998. Die Heuschrecken Baden-Württembergs. – Ulmer, Stuttgart (Hohenheim).
- Heller, K.G. 2012. Fauna Europaea: Orthoptera. – Fauna Europaea version 2.4, <http://www.faunaeur.org>.
- Kleukers, R.M.J.C., E.J. van Nieukerken, B. Odé, L.P.M. Willemsse & W.K.R.E. van Wingerden 1997. De sprinkhanen en krekels van Nederland (Orthoptera). — Nationaal Natuurhistorisch Museum, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden. [Nederlandse Fauna 1]
- Weeda, E.J., J.H.J. Schaminée, L. van Duuren, S.M. Hennekens, A.C. Hoegen & A.J.M. Jansen 2002. Atlas van Plantengemeenschappen in Nederland deel 2: Graslanden, zomen en droge heiden. – KNNV Uitgeverij, Utrecht.

SUMMARY

Tetrix bipunctata rediscovered after 3 ½ jaar in the Netherlands (Orthoptera)

In 2011 a population of *Tetrix bipunctata* was discovered in National Park Hoge Veluwe, in the province of Gelderland. The species was thought to be extinct in the Netherlands, and these are the first records since 1975. This is quite remarkable, as Orthoptera are well-studied in the Netherlands.

J.A. Omon
Breeweer 2
2935 CA Ouderkerk aan den IJssel
bramomon@kpnplanet.nl

C. van Bochove
Droevendaalsesteeg 57
6708 PB Wageningen
kees@vanbochoveonderzoek.nl